

ІСТОРІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

УДК 797.214
ББК 75.717

Івона Табачик-Бейстер, Богдан Мицкан

РЯТІВНИЦТВО НА ВОДІ В ПОЛЬЩІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)

На основі джерельної бази встановлено, що перші намагання щодо здійснення організованого порятунку людей на воді в Польщі були започатковані ще в 1604 році. Проте перша офіційна організація була створена в другій половині ХІХ століття. На початку ХХ століття рятувальну справу провадили асоціації веслярства, які постали під впливом російської рятувальної служби. У кінці 20-х років значний вклад у розвиток рятувництва зробила Федерація плавання Польщі. Як результат, у 1962 році було створене Добровільне товариство рятування у воді (WOPR), яке успішно функціонує й сьогодні.

Ключові слова: рятувництво на воді, Польща, становлення й розвиток.

На основе научных источников установлено, что первые попытки осуществления организованного спасения людей на воде в Польше были основаны еще в 1604 году. Однако первая официальная организация была создана во второй половине XIX века. В начале XX века спасательное дело осуществляли ассоциации гребного спорта, которые появились под воздействием русской спасательной службы. В конце 20-х годов значительный вклад в развитие спасения на воде сделала Федерация плавания Польши. Как результат, в 1962 году было создано Добровольное общество спасения на воде (WOPR), которое успешно функционирует до сегодняшнего дня.

Ключевые слова: спасение на воде, Польша, становление и развитие.

On the basis of scientific sources, that maiden attempts in relation to realization of the organized lifesaving on water in Poland were founded as early as 1604. However the first official organization a bull is created in the second half of XX centuries. At the beginning of XX years a lifesaving was carried out by the associations of rowing association, which appeared under act of Russian lifesaving service. At the end of 20th considerable contribution to development lifesaving Poland Federation of swimming on water. As a result, Voluntarily society of water lifesaving (WOPR), which successfully functions to the segodneshnego day, was created in 1962.

Key words: lifesaving on water, Polska, becoming, development.

Постановка проблеми та аналіз результатів останніх досліджень. Відомо, що на воді відбувається найбільша кількість нещасних випадків. Причинами є техногенні та природні катастрофи (повені, цунамі), невдале користування плавзасобами, нехтування правилами безпеки під час купання, риболовлі, невміло організована переправа через водну перешкоду тощо. За даними статистики в Польщі щорічно кількість нещасних випадків сягає понад 1,5 тис. осіб (у 2010 році). Ще гірша ситуація в Україні.

Зважаючи на потреби людей у допомозі під час купання й неспроможності державних служб охопити всі водойми в різних країнах світу, свого часу були створені товариства рятування на воді. Так, у Росії таке товариство бере свій початок з 1872 року (офіційно “Товариство рятування на воді” постало в 1892 році). Досвід Росії став основою для заснування добровільної рятувальної служби на теренах Польщі.

У науковій та популярній літературі доволі часто піднімалися питання організації й здійснення порятунку людей на воді [7; 9; 10; 12; 15]. Водночас упродовж століття були розроблені й удосконалені статuti, які регламентують діяльність товариства рятування на воді [8; 11], а також розроблені програми та навчальні посібники для підготовки рятувальників [7; 9; 10; 12; 15] за участю відомих фахівців, одним з яких був професор Мечислав Вітковський (1929–2003) [3]. Водночас цілісних досліджень щодо становлення й розвитку рятувництва в Польщі ми в доступній літературі не знайшли.

При цьому необхідно константувати, що з кожним роком все менше людей, особливо молоді, долучаються до участі в діяльності товариства рятування на воді як в Україні, так і в Польщі, що, очевидно, і є однією з причин збільшення нещасних випадків на воді.

Нам видається, що через погляд у минуле, а також оцінку ситуації, пов'язаної з паводками, зміною клімату та нехтування правилами поведінки під час купання у відкритих водоймах, можна повернути громадськість до цієї важливої проблеми.

Мета роботи – дати характеристику становлення та розвитку рятівництва на воді в Польщі.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети використовували теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння, систематизацію, узагальнення, а також документи архівів Кракова, Варшави, Жешова, Перемишля.

Результати дослідження. Найперша згадка про порятунок людей на воді в Польщі датується 1604 роком. Це було тоді, коли Геронім Гостомський, префект Сандоміжу на Віслі, заснував монастир і лічницю, котрі допомагали потерпілим на воді. Ці заклади активно підтримував єпископ Кракова Бернард Мацієвський. Окрім того, Каспер Ціхоцький, ректор церкви Святого Пітера, виділив землю під облаштунок кладовища для поховання потонулих у річці Вісла.

Вивчення архівних документів засвідчило, що перша офіційна організація з рятування на воді заснована в Польщі в другій половині XIX століття. Так, у 80-х роках газета м. Каліш опублікувала інформацію Йозефа Радвана про асоціацію веслярства. Організація була створена завдяки наполегливості активістів та губернатора Каліша Михайла Дарагана при підтримці адміністрації головної Російської рятувальної асоціації в м. Петербург. Це, по суті, була перша офіційна рятувальна організація зі своїм статутом, що діяла на той час у Польщі й мала офіційну назву “Рятувальна асоціація м. Каліш”. Під керівництвом Йозефа Радвана асоціація динамічно розвивалася. У 1898 році вона налічувала 99 членів, що було вражаючим на той час. Того ж року було організовано всепольську рятувальну службу на воді. Головні цілі організації полягали в забезпеченні безпеки на воді, допомозі потопаючим під час повені, які були майже щорічно, а також навчання плаванню. Через рік після заснування асоціація володіла 8 човнами, необхідним устаткуванням для рятування, а її бюджет становив 900 рублів, що було великою сумою на той час. Бюлетень, що видавався асоціацією, надавав інформацію про хід будівництва в м. Каліш школи плавання та нового причалу. В одному з номерів часопису знаходимо як поради стосовно навчання плаванню, так і правила безпечної поведінки на воді. Загалом у газеті подавалася інформація про те, як рятувальники часто й ефективно проводять рятівні операції на річці Просна. Нерідко подавався детальний опис специфічних рятувальних дій.

У результаті домовленостей з рятувальною асоціацією м. Каліш, у 1902 році доктор Леон Вернік видав книгу про збереження життя й здоров'я потопаючих людей. Не кажучи вже про поради щодо першої допомоги, у книзі були викладені вісім правил безпечного купання. Зокрема стверджувалося, що купання не рекомендується зразу після їди, при наявності хронічних недуг, на самоті та без лікарського патронату. Акцентувалася увага на обережності, рекомендувалося перед плаванням встановити швидкість і напрямок плину води, її температуру й глибину, переконатися, що немає ніяких морських водоростей і трави, у які можна було б заплутати свої ноги й руки, а після купання прийняти душ і здійснювати активні рухові дії. Ці правила вважалися ефективним засобом попередження нещасних випадків під час купання у відкритих водоймах.

У третій главі автор описав техніку рятування на воді. Рятівне устаткування він поділяв на зимове та літнє. Рятівні човни, як зазначалося, повинні бути обладнані поясами, буями, рятувальними жилетами й довгими палицями. Автор стверджував, що рятувальна аптечка повинна містити ефір, нашатирний спирт, вино чи горілку,

рушники, пір'я птахів, трубки тощо. Він також вважав, що тільки плавці можуть бути рятувальниками.

У 1908 році періодичне видання "Рух" помістило інформацію про Петербурзьку рятувальну асоціацію у Варшаві. Вона налічувала 63 члени та допомагала тим, хто плавав у водоймах Варшави та її околицях. Функціонували також дві рятувальні станції: одна по вулиці Лещинь, а друга – біля залізничного моста.

Той же випуск часопису "Рух" помістив першу інформацію про число потонулих людей у Варшаві в 1908 році, а саме 26 жертв. Асоціація співпрацювала з товариством веслярства Варшави. При цьому заохочувала своїх членів шляхом участі в перегонах та змаганнях з плавання. У 1910 році був започаткований новий вид змагань, який складався з декількох дисциплін: безперервне плавання протягом 5 хвилин у рятувальній амуніції, роздягання у воді, плавання протягом однієї хвилини у вертикальній позиції без використання рук.

У 1916 р. Варшавська веслярська асоціація запропонувала місцевим органам влади ідею про створення служби безпеки та рятувальної охорони.

Передбачалося, що це допомагатиме потопаючим людям і тим, котрі страждають від повеней. Охорона мала контролювати визначений район та запобігати небезпечним ситуаціям, наприклад, запобігати використанню дітьми плавзасобів без відома батьків. Водночас рятувальники повинні були здійснювати нагляд за плавцями впродовж дня.

У січні 1922 року Польський комітет Олімпійських ігор надав цілому ряду видів спорту, у тому числі й плаванню, статус олімпійських. Як результат, була створена Польська федерація плавання.

21 квітня 1925 року федерацію легалізувало Міністерство внутрішніх справ, здійснивши відповідний запис під номером 1312. 30 квітня 1922 року Польський комітет Олімпійських ігор скликав збори федерації плавання (PSF). Під час зборів був розглянутий і схвалений статут та обрано тимчасове керівництво в особі президента Альфреда Лота (Варшавська асоціація веслярства) та Станіслава Визиковського (військовий клуб веслярства м. Варшава).

У 1922 році Євгеній Башкоф описав в часописі "Спортивні вісті", що необхідно зробити задля зменшення числа потопаючих. У своїй статті він закликав до створення організації, котра б допомагала людям та забезпечувала їх інформацією про заходи рятування на воді, а також зробив наголос на потребі обов'язкового навчання плаванню.

11 квітня 1926 року в м. Краків відбувся четвертий конгрес PSF. Одним із результатів даного конгресу було створення рятувального відділу. Водночас керівництво федерації плавання запропонувало створити в м. Сімоновичі комісію з проблем рятування на воді. Як результат, 20 квітня 1926 року була створена дана комісія і її очолив Фелікс Берлік, а її членами стали Ф.Боднар, В.Сусман, В.Трат. Зазначимо, що всі подальші створені асоціації з порятунку на воді підпорядковувалися цій комісії.

У 1927 році комісія запропонувала щорічно 29 червня проводити день рятувальника. Під час проведення цього дня учасники могли брати участь у лекціях і складати іспит, що надавав право отримати статус рятувальника.

11 червня 1927 року Варшавська регіональна асоціація плавання організувала навчання, під час якого здійснювалося тестування рятувальних можливостей за такими випробуваннями: плавання 1500 метрів будь-яким способом; стрибок у воду у вертикальному положенні й пропливання щонайменше 25 метрів; пірнання й доставання певної кількості предметів; плавання 100 метрів в одязі й взутті; знімання одягу у воді; стрибки у воду з висоти від 3 метрів; рятувальна дія без устаткування на відстані 25 метрів від берега (досягнути потопаючу особу, звільнитися від її схоплення, транс-

портування до берега); штучне дихання на березі; письмове есе по темі, яке передбачене державною комісією з ліцензування рятувальників.

Випускники даних курсів були зобов'язані не лише допомогти потопаючим, але й формувати в них навички, необхідні при рятуванні. Це був один із шляхів популяризації рятівництва серед населення і, у першу чергу, серед плавців.

У 1928 році Польська федерація плавання видала книжку “Плавання”, у якій були подані правила проведення змагань з рятівництва. Вони, як було зазначено, повинні відбуватися на відкритих водоймах. У програмі змагань були такі випробування: плавання 50 м за течією (якщо змагання проводяться на ріці); пропливання зі старту 25 м, пірнання на глибину 2,5 м з доставанням манекена (параметри манекена: довжина – 165 см; обхват грудей – 95 см; обхват талії – 78 см; обхват стегна – 78 см; вага – 45 кг; вага після насичення водою – 61 кг); транспортування до берега (неправильне утримання манекена, занурювання його голови було підставою для дискваліфікації учасника змагань). Манекен за формою нагадував людське тіло. Він був виготовлений з деревини, а його частини були з'єднані спеціальними шарнірами.

Треба відзначити, що 1928 рік був доволі продуктивним щодо створення рятувальних загонів у різних містах Польщі, які з великим ентузіазмом узялися за рятувальну справу (фото. 1).

Фото 1. Група рятувальників у м. Познань (1928)

У 1936 році Польська федерація плавання, у відповідності до складених угод, розпочала співпрацю з аналогічними організаціями Голландії й Німеччини. Це дало можливість вивчити досвід роботи щодо організації рятівництва в цих країнах і запровадити його на теренах Польщі.

У 1936 році, після чотирирічного інтервалу, PSF організувала семиденне навчання у Варшавському інституті фізичної культури, яке проводив Казимир Лясковський, який пройшов вишкіл у Голландії. Під час цих курсів він поширював девіз: “Кожна людина може бути плавцем, кожен плавець може бути рятувальником”.

У 1937 році, на підставі статті 90 статуту Польської федерації плавання, правління PSF заснувало рятувальний відділ, який зобов'язаний був проводити навчання й іспити для присвоєння рятувальних рангів, організовувати змагання й чемпіонати з рятівницт-

ва в Польщі. У короткому викладі його функції полягали в: організації й розвитку рятувальної служби в Польщі; популяризації й поширенні рятувальних ідей серед широкого суспільного загалу, особливо молоді; підтримці належного стану підготовки рятувальників; об'єднанні рятувальників в асоціації та координації їх роботи.

27 вересня 1938 року PSF анонсував, що Національний офіс фізичної культури хоче організувати у Варшавському інституті фізичної культури twenty-four-day навчання з плавання для викладачів.

У 1938 році в часописі “Водний спорт” були опубліковані дані про діяльність рятувальної комісії. Зазначалося про незадовільний стан розвитку рятувальних служб у Польщі та про відсутність спеціальної літератури. Головна причина полягала у відсутності належного фінансування.

Із початком Другої світової війни в 1939 році всі асоціації припинили свою діяльність.

Після війни в 1945 році діяльність Польської федерації плавання була поновлена. У 1947 році М.Малечинський став лідером рятувального відділу, якого пізніше змінив В.Брол.

У 1948 році Р.Рошка видав книгу під назвою “Основи плавання”, у якій один розділ був присвячений рятувальній справі.

У 1952 році з ініціативи Д.Богаєвського (директор плавання відділу Академії фізичної культури у Варшаві й член PSF) та при активній участі Мечислава Вітковського були створені навчальні програми з рятувництва, які стали обов'язковою складовою навчання в усіх інститутах фізичної культури Польщі. Окрім того, навчання плаванню викладачів, організованих PSF, супроводжувалося курсами рятувництва.

25 червня 1956 року Міністерство економіки Польщі визначило умови використання плавання на приморських курортах у вигляді чітких інструкцій щодо його забезпечення (облаштунок місць, погодні умови, плавальні засоби та умови їх використання, символи тощо).

Динамічний розвиток рятувництва в Польщі можна спостерігати починаючи з 1958 року. Протягом цього року Варшавська асоціація плавання організувала навчання з рятування, згідно з програмою, розробленою М.Складом і М.Вітковським, автором першої книги з часів війни під назвою “Рятувництво тонучих”.

У 1958 році в м. Катовіце відбулося вперше семиденне навчання для інструкторів-рятувальників. У тому ж році Варшавська асоціація плавання під орудою М.Вітковського заснувала комісію з рятувництва на воді. На рік пізніше всі навчальні програми та карти інструктора були стандартизовані. У 1959 році на запит повноважних представників з проблем рятування на воді керівництво PSF зареєструвало всі регіональні асоціації плавання, що мали у своєму складі рятувальні комісії. У результаті дворічної спільної діяльності було підготовлено 74 рятувальники.

На початку шістдесятих років ХХ століття були організовані перші соціальні групи рятувальників у Білостоку, Катовіце, Познані й варшавських провінціях. Водночас була запроваджена єдина назва цієї соціальної організації – Добровільне воднорятувальне товариство (WOPR). У той час число водних жертв у Польщі було доволі значним. Так, у 1957 році їх число складало 1 040 потоплених осіб, а в 1958 і 1959 рр. відповідно 922 й 1 133 особи. Більшість жертв були діти та люди похилого віку. Так званим “хрещеним батьком” WOPR був Тадеуш Ольшанський – один із засновників, відомий активіст, а також прибічник ідеї безпечного відпочинку на відкритих водоймах.

У 1961 році газета “Прапор молоді” організувала зустріч активістів, зацікавлених у проблемах рятування на воді. Подібну ініціативу започаткували представники Аугустова, Познані, Сласка й Варшави. У той час польська преса заохочувала створення

організації, головною метою якої було б збереження життя людей, що наразились на небезпеку у воді.

Добровільне воднорятувальне товариство (WOPR), яке діяло на підставі тимчасових правил, що визначали його відповідальність, осотаточно постало 11 квітня 1962 року. Головна мета цього товариства полягала в забезпеченні безпеки людей у відкритих водоймах. Головними обов'язками організації були:

- 1) проведення заходів попередження нещасних випадків на воді;
- 2) безкорислива допомога потопаючим людям;
- 3) співробітництво з іншими організаціями, коли необхідно забезпечити безпеку людей;
- 4) забезпечити дотримання правил поведінки у воді;
- 5) управління рятувальним устаткуванням, моніторинг організацій та склепів, що володіють плавзасобами й перевірка їх готовності до використання;
- 6) забезпечення достатньої кількості рятувальників під час проведення водних заходів, а також навчання правил безпеки;
- 8) організація навчання для рятувальників, рятувальних інструкторів і членів Польського Червоного Хреста.

Емблема WOPR – рівнобедрений блакитний хрест на білому фоні, вмонтований у жовтий якір та обрамлений назвою товариства (рис. 1б). Є очевидним, що прообразом цього знаку стала емблема Російського товариства (рис. 1а). Згідно з правилами, WOPR був залучений до організації соціальних груп рятувальників і намагався вирішувати всі питання, пов'язані з рятуванням.

а

б

Рис. 1. Емблеми добровільних рятувальних товариств Росії (а) і Польщі (б)

Між 1962 і 1964 роками комісія WOPR підпорядкувала собі комітет для популяризації плавання, зробила спроби заснувати регіональні організації в усіх провінціях.

У 1967 WOPR об'єднавав 10 000 членів, що свідчило про стрімкий розвиток цієї добровільної організації. Проте її відповідальність не була чітко окреслена й не вирішувала всі проблеми з приводу порятунку на воді в Польщі. Навчання для рятівників все ще проводив PSF.

9 жовтня 1967 року Міністерство внутрішніх справ закріпило за WOPR законний статус. Під час прийняття статуту керівником був призначений Войцех Плоценник (президент WOPR).

У 1967 році керівництво WOPR організувало перше змагання з порятунку на воді. Інші установи, котрі володіли правом проводити подібні змагання, не проводили їх. Із

цієї причини організували перший національний конгрес WOPR, у якому прийняли участь представники всіх провінцій.

Перший національний конгрес проводився у Варшаві 20 квітня 1969 року. Під час національного конгресу було визначено основні напрями діяльності протягом чотирічного періоду, а також визначено цілі й відповідальність WOPR. 30 квітня на підставі договору між керівництвом WOPR і Польською федерацією плавання засновники прийняли рішення об'єднатись із рятувальниками PSF, який передавав повний запис інструкторів (близько 200) і рятувальників (близько 16 000). Були розроблені нові програми, правила та інструкції. WOPR представив також нові розряди рятувальника, а саме: молодий рятувальник, рятувальник на воді, досвідчений рятувальник, інструктор і лектор WOPR.

WOPR діяв на території Польщі з центром у Варшаві. Водночас діяли регіональні відділи, які мали власний законний статус і могли стати членом іноземних водних рятувальних організацій.

Найголовніші повноваження WOPR були віддані національному конгресу, який збирається один раз на чотири роки. Між конгресами керівництво WOPR здійснює його виконавчий комітет.

Висновок.

Досі WOPR розуміється як організація, що підтримує безпеку на воді в Польщі. Вона налічує 41 683 рятувальників. Значна кількість молоді готова ризикнути своїм життям для порятунку інших. Це організовує силу-силенну сприяючих кампаній, які долучаються до підтримки проведення водних змагань. Окрім того, це спонукає до співпраці з іншими організаціями (наприклад, пожежні команди, добровільне гірське рятувальне товариство), які мають свій офіційний статус.

1. Batur L. Pływanie i ratownictwo wodne / L. Batur, J. Dobrzeński, S. Kornecki. – Gdańsk : AWF Gdańsk, 1974. – 133 s.
2. Gwiazdziński T. Ratownictwo wodne bez tajemnic / T. Gwiazdziński // Przegląd Sportowy. – 1921. – № 25. – S. 33–38.
3. Hędzek K. Słownik Biograficzny pracowników CIWF i AWF / K. Hędzek, A. Mazur. – Warszawa : AWF Warszawa, 2005. – S. 57.
4. Kobendza R. Warszawskie Towarzystwo Wioślarskie 1878–1939 / R. Kobendza. – Gorzów, 1939. – 135 s.
5. Komunikat PZP // Sport Wodny. – 1926. – № 4. – S. 55.
6. Laskowski K. Ratowanie tonących w Holandii / K. Laskowski // Wychowanie Fizyczne. – 1936. – № 9–10. – S. 411–412.
7. Ratownik WOPR. – Warszawa : ZG WOPR, 1986. – S. 33–34.
8. Regulamin Referatu Ratownictwa PZP. – Warszawa, 1937. – S. 1–2.
9. Roszko R. Podstawy Pływania / R. Roszko. – Warszawa : Prasa Wojskowa, 1948. – S. 42–47.
10. Pływactwo // Sport Wodny. – 1927. – № 8. – S. 144.
11. Tymczasowy regulamin WOPR // Biuletyn informacyjny ratownictwa wodnego. – Warszawa, 1967. – S. 2–3.
12. Semadeni T. Pływanie / T. Semadeni, A. Zaleski. – Lwów ; Warszawa ; Kraków : Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1928. – 281 s.
13. Witkowski M. Początki i rozwój ratownictwa wodnego w Polsce / M. Witkowski // Wychowanie Fizyczne i Sport. – 1973. – № 4. – S. 151–156.
14. Witkowski M. Początki i rozwój ratownictwa wodnego / M. Witkowski // Sport i Turystyka. – Warszawa, 1980. – 151 s.
15. Witkowski M. Pływanie ratunkowe i udzielanie pomocy tonącemu / M. Witkowski // Sport i Turystyka. – Warszawa, 1985. – S. 3–5.
16. WOPR 1962–2007 (45 lat). – Warszawa : ZG WOPR, 2007. – S. 9.

Рецензент: канд. іст. наук, доц. Луцький Я. В.